

POHJOLAN VALKOISET PYSTYKORVAT

Marja Masalin

Edellisessä Reviirissä lupasimme kertoa enemmän Pohjolan valkoisista pystykorvista. "Lapinkoira" -lehden kansikuva teksteineen on julkaistu Johan Bröningin kirjassa "Koiran kasvatusta ja opetus". Englannin kuningattarelle todellakin lahjoitettiin saman rotuinen koira, kuin kuvassa, mutta "lappalainen" se ei ollut, eikä "paimenkoirakaan", vaan koillis-venäläinen valjakkokoira, jonka avulla oli metsästetty jopa jääkarhuja. Bröningin kirjan seuraavista painoksista kuva on poistettu, mutta turkulaisten mielestä se on edelleenkin "Lapinkoira vuosisadan vaihteessa".

Lappalainen paimenkoira Halli, om. hra V. Mäkinen, Oulu. Sai Helsingin näyttelyssä 1919 1 p. av. I.

Tämän kuvan koira on Halli Oulusta, om. V. Mäkinen. Kuva on vuodelta 1919 ja koiran nimittäminen "Lappalaiseksi paimenkoiraksi" johtuu yksinkertaisesti siitä, ettei niihin aikoihin vielä yleisesti tunnettu rotua nimeltä samojedinkoira.

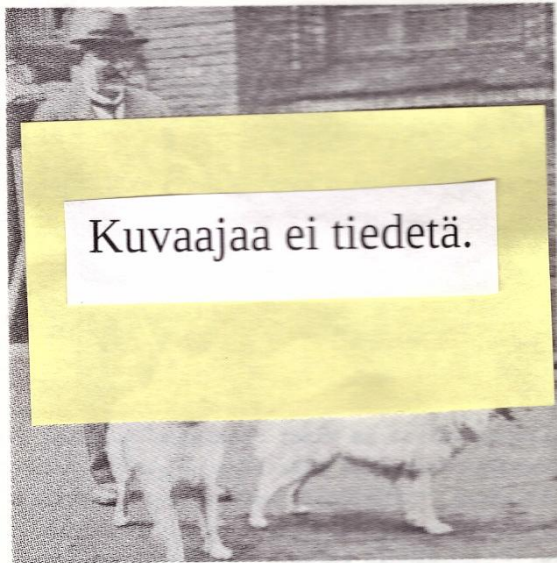
Näitä valkoisia pystykorvia tuotiin maahan Kuollan niemimaalta, jonne tsaari oli viime vuosisadan loppupuoliskolla houkutellut samojediperheitä siirtolaisiksi. Tämä väestö toi mukanaan perinteiset valjakkokoiransa. Pastori Ville Muilu kertoo kirjassaan "Valkoinen täplä" savukoskelaisesta Petteri Ketolasta, joka oli oppaana kuuluisan "Vegaexpeditionin" tieteellisellä tutkimusretkellä Kuollassa v. 1887. "Mellan-Petterin" muisteluksissa kerro-

taan ensin kolttien pitkäkarvaisista porokoirista, jotka ryntäsivät tulijoita vastaan. "Julmasta" käyttäytymisestään huolimatta ne olivat loppujen lopuksi ilmeisen mielissään vieraiden tulosta. Samojedin asuinsijoille tultaessa koiratkin muuttuivat. Ne olivat suuria, valkoisia ja paksuturkkusia. Ne eivät haukkuneet lainkaan, vaan murisivat uhkaavasti, eivätkä antaneet silittää itseään. Ne olivat levedrintaisia ja voimakasrakenteisia, jalat olivat paksut, käpälät leveät ja pyöreät, varpaat jonkinlaisen räpylän yhdistämät. Tuuhea häntä oli tiukasti kippurassa, silmät ruskeat ja vinot niin kuin sudella. Seurueen koiramies Sjöstrand oli aivan haltioissaan. "Kauniimpia koiria ei maailmassa liene kuin nämä valkoturkkiset, vankkajäseniset Ponoinrannan koirat. Tällaisia koiria ei ollut Suomessa, eivätkä ne muistuttaneet kolttienkaan koiria." Samalla tavoin eroaviksi ovat muutkin aikalaiset kuvailleet "samojeettareiden" koiria.

Metsätyömiehet ja kullankaivajat toivat näitä koiria mukanaan Suomeen ja niitä esiintyi Savukoskella, Pellossa ja myöhemmin Pallaksella. Koirat olivat komeita ja pörröiset valkoiset pennut niin viehättäviä, että niistä tuli suosittuja matkamuistoja. "Paremmissa piireissä" tuli suorastaan muotiin hankkia Lapista tällainen eksoottinen, erikoinen koira. Ulkonäkö oli tärkeintä, koiran todellinen alkuperä ei niin kovasti kiinnostanutkaan.

Suomen Kennelklubi perustettiin v. 1895 ja lapsenkengissään ollut kenneltoiminta etsi vasta suotojaan vuosisadan vaihteessa. Virikkeet saatiin Ruotsista ja pohjoisesta tuodut koirat olivat yleensä "lappalaisia paimenkoiria" (lapsk vallhund) ruotsalaisen mallin mukaan.

Kuollan samojedikoirien ensimmäinen kasvattaja Suomessa oli ins. Selim Mäkelä, jonka omistama Turjan kennel toimi lähes 40 vuotta. Selim Mäkelän tyttärentytär Marjatta Levón, joka ystävällisesti lähetti minulle valokopion isoisänsä kennelpäiväkirjasta, kertoi, ettei hänen äitinsäkkään muistikuvien mukaan "vaari koskaan kutsunut koiriaan muiksi kuin samojedeiksi". Turjan kennelin kantantusta, Virkku I:stä s. 1896, kertoo päiväkirja seuraavasti: "Virkku ja Ressu, suvun tähän asti tunnetut kantavanhemmat, ovat tuotu Turjan-niemestä Sodankylään Orajärvelle, mistä

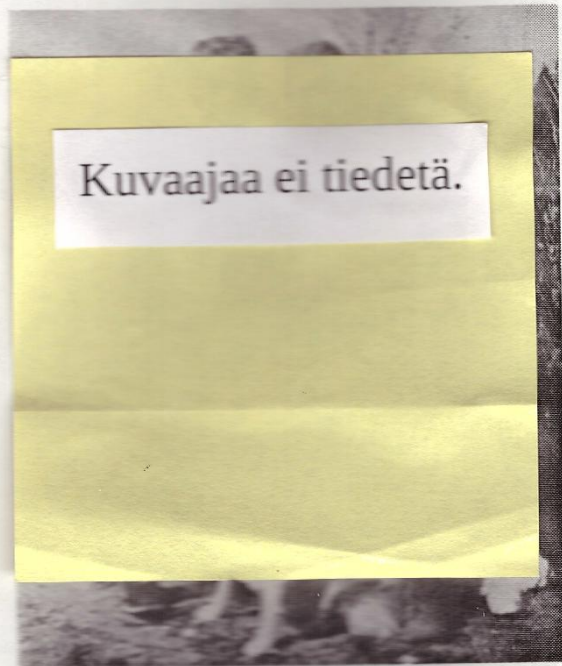

Veteraani maanmitt. ins. *Selim Mäkelä* „turjineen” — kauniine *Samojedin* pystykorvineen, joiden innokkain kasvattaja hän maassamme on.

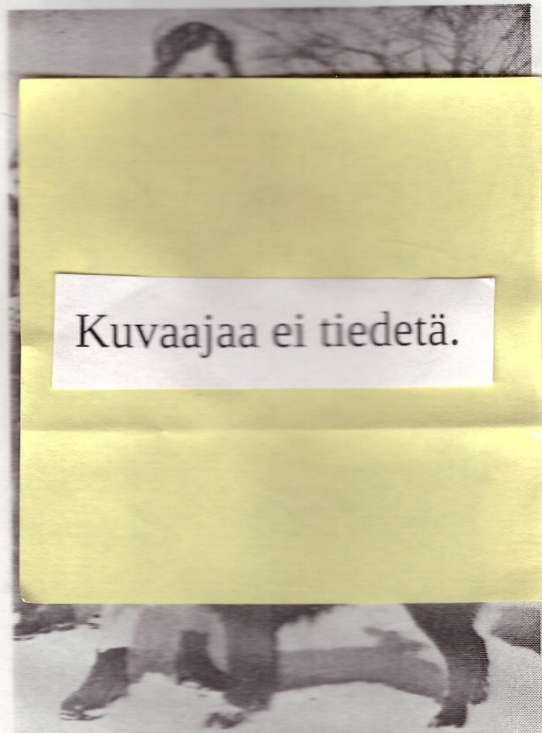
kullankaivaja, rakennusmestari *Henry Kivekäs* ne löysi ja osti penikan *Virkku I:n*, jonka edestä ammuttu villipeura ja karhu.”

Koiria käytettiin näyttelyissä, mutta rotu "Samojedilainen pystykorva" saavutti Kennelklubin hyväksymisen vasta vuonna 1923. Niinpä samojedien ensimmäinen "championi" (muotovalio), Turjan kennelin kasvatti *Simi 2976/XII* (e. *Walkki I*, i. *Ville*) on rotukirjoissa "Lappalainen paimenkoira"! Ihmettelin tätä seikkaa *Anna Tornbergille*, joka on jo viisi vuosikymmentä työskennellyt samojedinkoirien parissa. *Rva Tornberg* kertoi tämän rotusekaannuksen johtuvan siitä, ettei Kennelklubissa tiedetty mistä nämä koirat olivat peräisin. Tutkiessaan ja kortistoidessaan vanhoja valkoisia koiria hän oli havainnut, että sama koira saattoi eri näyttelyluettelossa tai rotukirjoissa olla joko "Lappalainen paimenkoira", "Lapssk vallhund" tai jos tietoa oli hivenen enemmän, "Eurooppalainen pystykorva", "Siperialainen pystykorva", "Ostiakkikoira" jne.

Mielestäni on tavattoman suuri vahinko, että *Selim Mäkelän* ja muutamien muiden hieno kenneltyö kuoli tyystin sota-aikana. Nykyinen samojedikantamme on jalostettu Englannissa. Kuoilan samojedit jäivät pelkäästään kummittelemaan lapinkoirakäsitteeseemme. Virheelliset vanhat rotukirjat hämärtävät edelleenkin kuvaa aidosta lappalaiskoirasta.

Koira *Jerri*, om. *hämmentäjä* *Tanja Lagus*. *Jerri* isä oli *Berta*, jonka sukujuret johtivat Uralin länsiosilla ja *Nansenin* valjakko-koirien. Hän oli *Pöytäjärveltä* ostettu samojedikoira *Fiina*. *Jerri* itse rekisteröitiin Lapin paimenkoiran numerolla 16/46 XXIX. *Jerri* oli syntynyt v. 1939.

Koira *Pörri*, om. säveltäjä *Irjo Kilpinen*. *Pörri*n vanhemmat olivat *Poro* ja *Peni*, todennäköisesti jonkin samojedin *Fiinan* harha-askeleesta syntyneet sekarotuiset pennut. *Pörri* oli Lapin paimenkoira nro 6/46 XXIX ja sen mukaan laadittiin Lapin paimenkoiran eli ns. *Kukonharjulaisten* rotunäritelmä.

Suomen Kennelklubi kehitti 30-luvulla jopa oman lappalaiskoirarodunkin, jonka kantakoirina olivat rekisteröity samojedi Jerri (e. Josefiina, "Fiinu", i. Boris) ja täysimusta Pörri, jonka vanhemmat, Poro ja Peni olivat todennäköisesti tulos jostain samaisen Fiinun tunnetuista harha-askelista. Pörriä pidettiin rodun ihannetyypinä ja sen mukaan laadittiin myös "Lapin paimenkoiran" rotumääritelmä. Myöhemmin "rotuun" ympättiin myös jeppeläinen karhukoira Murri, ja nk. "Kukonharjunkoira" oli valmis.

Suomen Kennelliitto perustettiin v. 1935 ja V.I. Mikkonen alkoi heti puuhata aitojen porokoirien puolesta. Lapinpaimenkoiria käytettiin edelleen näyttelyissä, tunnetuin kasvattaja oli Kukonharjun kennel Lahden lähistöllä. L. Vuolasvirta nousi ensimmäisenä vastustamaan tätä tyyppiä, jota ainoastaan aniharvoin on esiintynyt Lapissa. V. 1958 hän esitti vetoituksen Suomen Pystykorvajärjestön hallitukselle. Hän ehdotti, että koska on kysymys eräästä sekaroituisesta koira-aineksesta, johon sukusiitoksella on saatu yhtenäisyyttä, siitä luovuttaisiin kokonaan ja keskityttäisiin varsinaisten porokoirien kokoomiseen Lapissa. Tämä nk. Kukonharjunkoira sammui lähes kokonaan 70-luvulla, mutta sen jälkeläisiä esiintyy vielä nykyäänkin lapinkoirissa.

Ruotsin kennelkirjallisuus kertoo samaa tarinaa: Kuolan samojedejä kulkeutui sinnekin matkailijoiden mukana. Pelkkä rotukirjojen tarkastelu antaa kuvan lapphundin kehitystrendistä:

Ensimmäiset, Lapista tuodut lapphudit on rekisteröity v. 1893. Koirat ovat kaikki kuviollisia ja kirjavia. 1900-luvulla koirat muuttuvat mustiksi, ainoastaan hieman valkoista rinnassa oli toivottua. Yksivärinen, puhtaanvalkoinen on itseasiassa harvinainen väri lapinkoirissa joten näissäkään ei ole ainuttakaan valkoista, kunnes v. 1913 rotukirjaan ilmestyy uusi rotu: "Toinen laji ruotsalaisia pystykorvia". (Andra slag svenska spetsar). Kuuri koira, kaikki valkoisia, kasvattaja ja polveutumisen "tuntemattomat", tai "ei ole ilmoitettu", tai "vapaaherra Katowikin koirarotu". Seuraavina vuosina näitä samoja koiria löytyy uusien lapphundien vanhempiina. V. 1913 on rekisteröity myös ensimmäinen "ostajakki koira" Björn, kasvatta-

ja norjalainen E.J. Michelet.

Ruotsin lapinkoirasodasta olen kertonut aikaisemmin, joten tässä ainoastaan samojedin osuudesta lapphundista. Ruotsalaiset ihastuivat valkoisiin koiriin siinä määrin, että valkoisesta tuli lapphundin ehdottomasti suosituin väri. (Ruotsista tämä muoti tuli meillemkin; Suomen Kennelklubi matki kaikessa Svenska Kennelklubbenia.) Niinpä 30-luvulla, kun samojedejäkin jo enemmän kasvatettiin, samojedin piti olla suurempi. Jos oli liian pieni, siirrettiin lapphundeihin.

Samojedien kasvattajat paheksuivat tätä käytäntöä ja yrittivät painottaa näiden rotujen eroavuuksia:

Samojedin tuli olla voimakasrakenteinen, koska se oli vetokoira, rakenne neliömäinen, otsapenger vain heikosti kehittynyt, silmät pienet, syvällä päässä ja vinot, kallonmuoto kiilamainen.

Lapphundin paimenkoirana tuli olla kevyempi ja pitkärunkoisempi. Silmät suuret, vaakatasossa ja pyöreät, totiset. Otsapenger jyrkästi erottuva ja pyöreä.

Tästä huolimatta koiria siirrettiin rodusta toiseen ja samojedejä tiedetään risteytetyn lapphundeihin vielä 50-luvulla.

Lahdessa 1981 pidetyssä informaatiotilaisuudessa Juho Perttola esitti neuvostoliittolaisesta koirakirjasta ilmeisesti samojedilaikaa esittävän piirroksen sanoen, että tällainen tulee lapinkoiran olla, tyyppiltään "voimamuotoinen laukkaaja".

Olen yrittänyt jäljittää tätä kirjaa kaikkialta, tuloksetta. Yliopiston kirjaston slaavilaisen osaston koirakirjat tuntevat 1800-luvulla ainoastaan lappalaiskoiran (lapplandskaja sabaka). Se on pitkärunkoinen, kuviollinen, riippuvahäntäinen ja taitekorvainen. Vasta 1960-luvulta löysin kuvauksen poroja paimentavasta nenetsi-laikasta. Kirjoituksessa valitetaan, että rotu on siinä määrin sekoitunut uudisasukkaiden metsästyslaikoihin, että on kadottanut paimennustaipumuksensa.

Tiedustelin piirroksessa kuvatun koiran taustaa Juho Perttolalta itseltään ja hän kertoi, että kuva on Neuvostoliiton valtion toimesta laadittu standardi. Hänen kertomansa mukaan tätä tyyppiä on käytetty paikallaan pysyvänä laumanvartijana. Todisteena muinaisesta yhteisestä koirakannasta Perttola pitää sitä, että kuva muistuttaa lapphundia.

Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaisväestöstä kertova kirjallisuus ei tunne tällaista vah- tikoiraa ja se, että kuva muistuttaa lapp- hundia ei ole lainkaan merkittävää kun tie- tää, mistä aineksista nykyinen lapphund on tehty!

Lisensiaatti Antero Hakala, joka teki v. 1980 tutkimuksen Suomen porokoirista kertoi, ettei mikään hänen tutkimuksensa tuloksista eikä suoritetuista haastatteluista puhu neliömäisen tyyppin puolesta. Poromiesten mie- lestä pitkä- ja lyhytkarvainen porokoirat ovat samaa rotua.

Tuntuu uskomattomalta, että näin heikoin pe- rustein, vieraan valtion standardin mukaan lähdetäisiin tuhoamaan vanhaa tunnettua koirarotua, josta on olemassa kirjoituksia, kuvailuja, piirroksia, valokuvia ja yksi mel- kein 150 vuotta sitten täytetty yksilökin museossa. Itseasiassa harva koirarotu on säi- lynyt niin muuttumattomana kuin meidän pai- mensukuinen lapinkoiramme, Canis Lapponicus, jo kaksi vuosisataa.

Valitettavasti aivan väärä tyyppi on muodos- tunut lapinkoiran ihanteeksi. Metsästyspysty- korva antaa sille neliömäisen rungon ja ylös- kiinnittyneen hännän, samojedi järeän luuston ja raskaan turkin. Vanha, aito paimenkoira ainoastaan sen pienen vivahteen, jolla 1800- luvulla lensi ulos lapphund-kehästä, ja meillä tällä hetkellä saa maininnan "poro- koiramainen".

Taannoin keskusteltiin venäläis-eurooppalais- ten laikojen risteyttämisestä karjalankarhu-

koirimme. Ehdotus ei saanut kannatusta, vaan laikoja on tuotu maahan ja ne arvostellaan omana rotunaan. Mikäli välttämättä halutaan perustaa "voimalaukkaaja"-rotu, miksi tehdä sitä sekarotuisesta koira-aineksesta, kun Neuvostoliitossa on jo olemassa valmis rotu- määritelmä koirineen!

LÄHTEET

Kirjallisuus	Suomen Kennelklubin aikakaus-
kirjat v. 1900-
Suomen Kennelklubin rotukirjat
Svenska Kennelklubbens tids-
krift v. 1893-
Svenska Kennelklubbens stambok
Ville Muilu, Valkoinen täplä
Kaj Donner, Siperia
Sten Bielke, Samojederspets
och "Samojederspets", en
vilseledande rasbeteckning
v. 1933
Suomen Samojediyhdistyksen
10 v. julkaisu
N.O. Olenev, Sabaki (Lapp-
landskaja sabaka) 1895
A. Mazover, Nenetskaja Laika
1960
Juho Perttola, Lapinkoira
Suomessa v. 1979
Haastattelut	Anna Tornberg
Pirkko Louhimies
rva Lehmusto
Antero Hakala
Juho Perttola